

Գրուածներ ազգային պատմութենէ

Ա Կ Ա Մ Ա Յ Ո Ճ Ի Ր Ը

Գաղիքի խարամիթ

Ա.

Ք Ր Մ Բ Ե Ք Ն Ե Ր ՈՒ Կ տակ
Ոսկեով շողջողուն,

Բիւր վերջալոյսներ, զոր իբր յիշատակ
Մեկնող արեւներն երկրի վրայ կ'թողուն,
Վրսեմ բեկորներ Աստուծոյ փառքին,
Երբ տաճարներէն կը դառնայ յերկին,

Դրժուից մ'էիր դուն,
Չըքնաղ Բիւզանդիոն
Երկինք ծրպարւած.

Ուր շողացնելով Եղեռնը զինուած
 Ժանգի տեղ՝ արեամբ ներկւած դանակ,
 Սրբով, մովսիս մէջ, աստմենքն անյագ,
 Ուր Յաւ գերագոյն տարած յաղթանակ՝
 Հագուած բեհեզներ, ակունք, ծիրանի,
 — Նախանձ Եւրոպոյ, սարսափ իրանի
 Դադկազարդ անդունդ ուր մահ կ'ըպրանի,
 Տատասկներ կեղծող վարդերու պըսակ,
 Մահէն ընծայուած ոսկեղէն բաժակ, —
 Բազդն ինքնին կը թուէր՝ ժպտին տակ
 Նըման ձեզի, վիհէ մըտայլ, (բըռնի.
 Որոնց թախիծն յուսահատ
 Կը քողարկուի ծաղկապատ
 Ափունքներէն Վոսփորի:

Ք.

Այդ գիշերուան մէջ կարմորակ, անեղ,
 Կը նըշմարէ՞ք զոյգն ամբիծ աստղերու.
 Որքան անոյշ են, դժոխքի մը մէջտեղ,
 Անթարթ նայուածքներ զոյգ անմեղներու:
 Որդիք ազգերու հրամայող կայսեր,
 Անգրոնիկ, Վասիլ, մին շնորհք, միւր սէր,
 Ունին բազդն ողջոյն. ժառանգն են կըրկին,
 Ծընունդով՝ երկրի, մահով՝ երկընթին:
 Պատմուճանին մէջ՝ հիւսուածք շուշանի,
 Զոր պիտ' Ապագայն ներկէ ծիրանի,
 Կը թուին թեւաբաց կըրկին աղաւնի.
 Զինջ առագաստներ՝ սահող լըճակէն,
 Արշալոյսին մէջ կանգնած կը նուագեն՝
 Իբրեւ հրեշտակի զոյգ մը զեղանի:
 Կըրկնում էութեան մօր սիրագորով, —
 Ուրախ՝ ազգաց զըշխոյն հայկազուն, —
 Ապարանքին մէջ լի մարմարներով,
 Են անսեղութեան արձաններ շարժուն:
 Իշխանք՝ որ կ'այլին փառքի արեւէն,
 Զուրկ մոռացութեան ծառին ըստուերէն,
 Իբր ուղեւորներ անապատ կեանքի,
 Հեռի աղբիւրէն գողտրիկ արցունքի,
 Կէսն հասած իրենց ոճիւրի ճամբուն,
 Ի տես փոքրերուն կանգ առած խկոյն,
 Անկեան մը մէջ մութ, զըղջացած, տըժգոյն,
 Նետելով դաշոյն,
 Կ'ըսեն թաղծալի.

« Ո՛հ, երբեմն ես ալ, երբեմն այդ էի »...

Յ.

Թանախ կայսրուհին զահու վրայ բազմած,
 Ապարանքին վրայ դիտէ իր դիմաց
 Գաղաքաց զըշխոյն. որքան վեհ է նա,
 Ծովուն օրօրով կարծես կը քնանայ,
 Դըղեակ մ'իր թագն է, պարիսպն՝ իր գօտին,
 Կը թուի Վոսփորի թեւաւոր ոգին.
 Դիտելով Ռիթա պատկերն աննըման,
 Նայուածքն՝ ի ծովուն, հոգին ի գմայլման,
 Որդոց մըտքին մէջ զըժէ հեռաւոր
 Վայրերն՝ ուր իր մայր երգեց իր օրօր.
 Ծովերն ու լեռներ անոյշ հայրենեաց,
 Կիլիկիոյ, որուն ծոցն էր ինք ծաղկած.
 Ռազմական փառքերն իր հարցը նախնի,
 Որ ժայռն հիմ դըրին զահուն արքունի.
 Արծիւներ խրոխտ, լեռանց արքայներ,
 Սարսափը որոնց, իբր իրենց ըստուեր,
 Կիրճերու, դաշտաց վըրան կը փրուէր:
 Կը ցուցնէ իր պապ Լիւոն պատանին,
 Տանջուած ի Բաղդատ յոսկի զընտանին,
 Իշխաններուն հետ կեղծելով գունդխաղ՝
 Ազատ հովերուն նա կը գոչէր. Ախ.
 Յուսահատ հառաչ կը մըրմընջէր ան
 Դէպ ի հայրենիք գացող կարաւան:

Յ.

Դեռ կ'ապրի գըլուխն ալիքով պըճնած,
 Կայսրն Միքայէլ, որ բիւր իշխանաց
 Երբեմն երկաթով կը դնէր թումբ, սահման.
 Իսկ այժմ ընտանեաց հայր եղած միայն,
 Կ'անցնէ երջանիկ իր օրերն յետին՝
 Արքայութեան մէջ իր ընտանիքին.
 Կազմուի նախար ու խումբ արձանի
 Կընճառտ անկատով երբ նա կը կանգնի
 Դէմքերու միջեւ թարմ ու ժպտագեղ.
 Անոնց կը կըրկնէ իր ուղեւորն անեղ,
 Տանջելով զանոնք, հայրենի՝ գորով,
 Անհանգարտ ծերու անվերջ խաղերով.
 Դիտէ մերթ զանոնք թախիծով մ'երկայն.
 Իր անցեալն անոնց եղած է ներկայն.
 Ու փոքրը զըրկած՝ մըտքով կը խընդրէ
 Որ իր դամբանին օր մ'արցունք շնորհէ.
 Զի չի՞ գուշակեր թէ բաղդը, աւաղ,
 Որքան անգուշակ վըճիռներ ունի.

Եւ թէ մանուկի վրայ որքան յաճախ,
կու լայ ծերունի ...

Ե.

Այլ ուսկի՞ց գոռան այս փողն ու թըմբուկ,

Որ կըռուի վայրագ
կ'արթնցնեն փափագ՝

Սըրտին մէջ փափուկ:

Պըղինձներ ռազմի հրաւեր կը հնչեն.

Ամբոխն, իբր հեղեղ, փողոցի մէջէն
կ'անցնի ոռնալով.

Նո՛ւ քն է վայրկենի մը մէջ հոգեխռով.

Նոր խանդ, նոր կորով

Ձամէնք կը ցընցէ.

Բոլոր մարմիններն հագուած են միակ

Հոգի մը բոցէ.

Կ'երգեն միաբան,

Դրօշներ կը ծրփան.

Սըրտերը տրոփող

կը գինովցնէ փող

Փամէնք տեսիլքով.

Կ'այրբւի ամբոխ

Բաշերը թոթուող

Ու ծարաւ արեան

Առիւծի մը նման:

Իր գոռ աղաղակ

Ուր վրչիկն կարծես

Բիւրաւոր քաղաք,

Ոյժ է յաղթանակ

կը կանչէ վերէն.

Բոլոր տարրերէն

Գեղեցիկ իրեն

կը թըւին մինակ

Երկաթն ու կրակ:

Դրօշով զարդարուած նաւատորմն ահա
Սըրբազան վըրժ մ'առնելու կ'երթայ.
Ճոխ զարդերուն մէջ դրօշակիր նաւեր՝
կարծես հարսնիքի մ'առած են հրաւեր.
Տարիներու շարք զոյգ եղբայրներուն՝
Այժմ դիւցազի տուած է վեհութիւն.
Ո՛հ, այստեղ հիմակ, այս նաւին վըրան,
Հոգիէն յետոյ մարմնով հեռանան:
Փողը՝ ծովուն վրայ, մեծը՝ պալատին,
Պատերազմի մէջ մտնեն երկուքն ալ.
Մին թըշնամայն դէմ յայտնի, արտաքին,

Միւսն՝ ոսոխաց դէմ կեղծաւոր, ծրպտեալ:
Փողը վրտանգէ պատուած նիւթական
կը մնայ կորովի, անմեղ և հըզօր.

Մինչ մեծն որուն շուրջ լարուի բիւր դարան
կը դառնայ հըպարտ, յուզուած ու տըխուր:

Ձ.

Ո՛հ, Անդրոնիկ փառքին ճաճանչներ՝
կ'այրեն շատերու սրտերն հոգեխռով.

Ուրիշներ շլացած յոյսերով շահու,
Պատեն զինք, աւաղ, կեղծ զգուանքներով.

Այսպէս Անդրոնիկ կ'ապրի, տանջուած,

Ըզգացումներով կըրկին, ծայրայեղ.

Կ'երկբայի իրեն ընծայուած սիրոյն.

Շուրջը կը տեսնէ դարաններ անհեղ:

Տանջուի կարօտով անկեղծ գորովի,

Եւ ատելութեամբ մարդութեան դէմ շար.

Ձինք փոփոխակի գաղտնի կը լըկեն,

Նոյն կուրծքին ներքեւ կըրակ մը և սառ.

Այլ վեհ Ապագայն՝ կը սպասէ հեռուն.

Իր հետ՝ պիտ' ըլլայ օր մարդարութիւն:

Մերկացած սուրով բարձրացած ի գահ, —

Պատուհասն ոճրին ու վարձքը բարւոյն:

Ե.

Անդրոնիկ ունի գըրբոյկներ կըրկին,

Անոնց մէջ կը գրէ լուսին տակ գիշեր,

Միոյն մէջ բոլոր հըրճուանքներ սըրտին,

Ու միւսին մէջ՝ իր տըրտմութիւններ:

Մին է մետաքսեայ կողբով մը կանաչ.

— Մարգ՝ ուր բուսած է ծաղիկ թափշէ. —

Հոն կան իր բոլոր զըտած բարիքներ.

Ու վըրան ոսկւով զըրուած է. « Յե՛նէ »

Միւսը՝ ծածկուած կողբով փըղոսկրեայ
Բաղկացած է իր կրած Զարիքներէ.
Իր փափուկ սըրտին խոցուած մասն է նա.
Ու վըրան ոսկւով զըրուած է. « Նե՛րի »:
Բառեր երկնային, բառեր դիւթական,
Որ երջանկութեան կը բանան գաղտնիք.
Առանց յուշերու՝ որքան ցուրտ է կեանք.
Եւ առանց ներման՝ ինչ ծանրը չարիք:
Այդ զըրբերուն մէջ հոգիներ բոլոր
Տողուած Անդրոնիկ կ'անցնին առջեւէն.

Եւ նա կը տեսնէ լոյսն և ըստուերներ
Որոնք աշխարհի վըրայ կ'արշաւեն:
Այլ թէպէտ ժրպիտն անգամ սիրալիր՝
կ'արձանագրէ նա իրը անմահ բարիք,
է չարիքներու գիրքն աւելի ճոխ,
Ու կը թուի անոնց բնակարան փոքրիկ:
Սակաւ էակներ չարիքը կ'ուզեն.
Առանց ուզելու՝ գործեն զայն շատեր.
Թերութեամբ կամքի, մըտաց, միջոցի
Որքան սակաւ են բարիքն ընողներ:
Եւ կը գործեն այլք երկուք միանգամայն.
Վրէժխնդիր ըլլալ թէ երախտագէտ.

Կ'ուզէ սիրելուն մէջ և ատելու
Երբեմն Անդրոնիկ վըստահ ըլլալ գէթ:
Փանի՝ թըշնամի՝ բարեկամին հետ
Փոխած է իր վայր. ատելութիւն, սէր՝
Ունի այն չափով՝ որ չըզզոյայ բնաւ՝
Երբ դարձեալ անոնց փոխեն իրենց դեր: ...
Չարեաց աղբիւրն է՝ տանջանք մ'ակամայ,
Ծովան է կըրակի մ'որ սիրտ կը վառէ.
Պատուհաս մ'ոճրին է կանխիկ տըրուած.
Չարը թըշուառ մ'է. — Անդրոնիկ, ներէ:
Դեւերու նըման՝ բոցերու մէջէն՝
Կ'ելնեն չարիքի բոլոր փափաղներ.
Ու ո՞վ տանջուի կ'ուզէ երկրի վրան. —
Ո՛հ, որքան թըշուառ, փոքր են մարդիկներ:
Այլ նա կը տըրտմի որ ծննդեան փառքով
Մըխէ վիշտի սլաք ուրիշներու ծոց.
Եւ ինք որ բարիք, բարիք կ'ուզէ լոկ,
Դատապարտուած է ցան ըլլալ այլոց:
Ո՛հ այստեղ հիմակ այս նաւի վըրայ,
Հոգիէն յետոյ մարմնով հեռանայ,
Անդրոնիկ իրեն փոքրիկ եղբորմէն:
Կը գոռայ փողբոգ. նաւերու բանակ
Կը տօնէ արդէն իրեն յաղթանակ՝
Կըրիւնէն յառաջ.

Այլ ի զուր փառքի երգած եղանակ՝
Կը ջանայ խղզիլ մայրերու հառաչ.
Շըրթներէն կախուած հէգ որդիներուն,
Որ կ'երթան խոցուիլ, մնոնելու հեռուն,
Գրեկախառնումով անզուպ, տենդաւառ,
Վերջին տեսութեան ցաւէն խելազար,
Իլուխնին բազկի մէջ առած ընդերկար,
Կրակէ հեղեղներ թափելով աչքէն,
Մազեր փետելով ճիչեր կ'արձակեն.
Նաւեր կը ձրգեն

Բլոնի բաժնուած՝ լալով, կիսամեռ.
Հեռուէն շարժին դեռ թաշկինակներ
Ալցունքներով թաց.

Սակեղշիւրի մէջ խըռնած նաւակներ,
Նոր քաղաք մըն են ծովուն մէջ կանգներ՝
Փաղաք մը վըշտաց ...

Վասիլը խըրոխտ երկայնքը նաւուն
Ղեմի, ծովակալ, աչքերը հեռուն
Դէպ ի քաղաքի նըկարը անհուն:

Ը.

Դեռ մինարէներ կայմերու նըման
Չեն սըլանար վեր արծուի թեւերով.
Ջերդ պատգամաւոր հեծող մարդկութեան
Աղօթող երգիչ մ'երկինք տանելով:
Այլ չորս դին ափանց վըրայ Վոսփորի,
Չանգակներու ձայն կը զողզոյայ կ'մարի.
Եւ բիւզանդական մատուռներ սիրուն՝
Կը փոփոխեն զոյն դաւար ափերուն,
Եւ կըզգիներէն որ մեւամաղձիկ
Աքսորի թախիծն ունին գեղեցիկ,
Կ'երեւան մըտքին, թափառիկ ու լուռ,
Իշխաններն՝ հագուած ըզգեստ սրգաւոր:
Պարիսպներն երկայն և ատամնազարդ,
Քարէ՝ ժանեակներ դըշտոյի մ'հըպարտ,
Կրելով հետերնին քաջեր, ասպետներ,
Խըրոխտ տենչանքով կ'ելլեն դէպ ի վեր,
Սահման ծովերու միջեւ ահագին.
Պըրոպոնտիսի, մարդկային կեանքին:
Ահա կը փախչի ծովուն մէջ անաստ՝
Հովէն հալածեալ ճերմակ առագաստ.
Խուժըր լուսնածէս երեք քաղաքաց,
Տուներու գունդով ծովը պաշարած
Կըտրելով անոր եզերքն անխընայ՝
Լուրթ հորիզոնին մէջ կ'անհետանայ:
Նըման պէս խըռնած, ջուրին մէջ կանգներ,
Կը ծրփան բուրգեր, տըներ, կըզգեակներ.
Մարդկութեան նըման անձեւ, անհասար,
Վիհը կ'իլեցնէ, վեր կը հանէ Սար,
Թեթեւ բեռան պէս պալատներ հազար:

Հ. Կ. Տ. ՍՈՒՍՈՒՍՈՒՍ

Շարայտրէի

